

Braun Róbert: A szlovén nemzeti eszme fejlődése 1848-tól Bleiweis haláláig.*

Sok igazság van abban, amit Jos. Apih érdekes és tárgyilagos művében: *Slovenci in 1818. lets.* (Ljubljana: Matica slovenska 1888. VIII, 302 l.) mond, hogy a szlovéneknek már későn jött a szabadság 48-ban. Ezer év alatt területileg óriásit veszítettek, számuk 1,300.000-re olvadt le, az egész nemzetet fejlődésképeségében és jelentőségében rendkívül legyengítette, hogy azok az elemek, melyek a jobbagyságból kiemelkedtek, a nemzetre nézve elvesztek. Nemességük egyáltalában nem volt, „a polgárság idegenek előőrse volt szlovén földön” (Apih i. m. 4.1.), az egész intelligencia az alsó papság egy részéből és kevészámú deákból állt, mely például Laibachban 1817—1842 közt az összes deákság 5—6%-át tette ki és voltak évek, amikor egyetlen szlovén deák sem akadt.¹ A parasztság maga teljesen demoralizált volt a hosszú szolgaság által. A földesúri kastélyhoz félelemmel közelített és azt tartotta, hogy hozzá közel lenni annyi, mint a pokolhoz közel lenni (*blize grada, blize vraga*), az ispánt pedig *vasa gnada* (*Euer Gnaden*)-nek címezte. Ezt a szolgálalkúséget, minthogy úgyszólván az egész nemzet parasztokból állt, minden szlovéntől elvárták és ezért írja egy szlovén író egy levelében 1843-ban: „Ne felejtse el, hogy fiát illő szláv jámborságban és alázatban nevelje. Ez szükséges, ha egy szláv a mi viszonyaink közt zavartalanul akar élni.”² A szlovén nemzetiség szegényes helyzetéről 48 előtt a magyarság legrosszabb napjai sem nyújthatnak fogalmat. A kiadók még imakönyvek nyomtatására sem akartak vállalkozni, mert „szlovén könyvet senki sem vesz”. Óriási nemzeti vívmányszámba ment, amikor a német színházban egy rövid dalt

¹ Kénytelen vagyok egy a múltkori cikkben előforduló sajtóhibát kijavítani, nehogy a hozzáértő tudatlanság vádjával illessen. Tudniillik a legkiválóbb szlovén költő, Prešeren neve többször a régi helyesírással Preširennak van írva, ami olyféle hiba, mintha egy idegen Petőfy-t írta. E hibát a korrektor túlságos lelkiismeretessége okozta, aki nagyobb biztonság kedvéért lexikonban nézett utána e névnek és ott találta e téves formát. B. R.

² Ivan Grafenauer: *Zgodovina novejšega slovenskega slovstvo* Ljubljana: Katoliska bukvarna 1909. II. k. 3. 1.

³ Apih i. m. 7. 1.

szlovén nyelven énekeltek Laibachban. A kormányzó személyesen fejezte ki rosszaságát a színingazgató előtt és kijelentette: „Jól tudom, hogy az egész dr. Bleiweis rendezte, akit az oroszok ezüst rubelekkel vesztegettek meg.”³ Általában a pánszlávizmus jelszavával terrorizáltak minden szlovén nemzeti megnyilatkozást.

„Így tehát — írja Grafenauer⁴ — nem csodálkozhatunk, ha nemzetiségünk a hatalmasabb szomszédok előtt annyira megvetés tárgya lett, hogy szégyenlette a művelt osztály többsége, mely idegen, német kultúrában nőtt fel, sőt, hogy a szlovén városi polgár is szégyenlette, aki a parasztot mélyen megvetette. Ennélfogva a szlovéneknek ez időben nem volt sem városi polgárságuk, sem művelt hivatalnoki osztályuk, a nemessegről nem is szólva, mely a nemzeti védelem főtámasza volt a cseheknél, lengyeleknél és magyaroknál és egyedüli támasza a horvátoknál.”

A 48-as események egyáltalában nem illettek bele a szlovén viszonyokba. Azok a gazdasági, politikai, irodalmi, társadalmi viszonyok, melyek ezeket az eseményeket előkészítették, náluk csaknem teljesen hiányoztak. A szlovének parasztosztályból álltak. Bár a szlovén paraszt helyzete egyáltalában nem volt jobb a többi osztrák paraszténál, semmi jele sincs annak, hogy meglett volna nála az elégtelenségnek egy bizonyos tettekkészítő ereje, mely nélkül a legnagyobb elnyomás sem hoz létre forradalmat.

A bécsi márciusi forradalomnak már magának is erősen nyárspolgáriás színezete volt. A forradalmár boltosok, kisiparosok bezárt üzleteik ajtajaira felírták: „A tulajdon szent.”⁵ Elgondolható, hogy milyen volt e forradalom egy osztrák vidéki városban, kivált oly félreeső, elmaradt helyen, mint ez időben Laibach. A kormányzó kijelentette a polgároknak, hogy „az alkotmány mit sem változtat a rendiség jelentőségén”. Nem is történt nagyobb baj, mint hogy a csőcselék egy boltot kirabolt és a rendőrfőnök ablakait beverte.⁶ A parasztság megpróbált egy kicsit zavarogni. Itt-ott nem akart többé dolgozni az uraknak, úgy hogy néhol a földesúr feleségével és gyermekeivel maga volt kénytelen kimenni munkára. „Ez annyira meghatotta a parasztokat, hogy azonnal odasiettek és a munkát maguk végezték el.”⁷ Valóban, a legszigorúbb földesúr sem mondhatta, hogy a szlovén parasztot könnyű félrevezetni.

³ Apih i. m. 19. 1.

⁴ I. m. II. k. 3. 1.

⁵ Apih i. m. 47. 1.

⁶ I. m. 51. 1.

⁷ I. m. 63. 1.

Nyugodt is maradhatott a konzervatív párt a szlovén földet illetően, itt soha az egész forradalom ideje alatt senki sem akart a központi bécsi kormánytól elszakadni. Bár a helyi hatóságok néha azt sem tudták, hogy kinek tartoznak engedelmességgel és hogy kikből áll a kormány, a rend fenntartásához teljesen elegendő volt az ő energiájuk és az ő bölcsességük is.

Idegen erők hozták meg tehát a szlovénségnek április 25-én az új alkotmányt, melynek 4. §-a értelmében a nemzetiségi és nyelvi szabadság biztosított. Nagyobb eredmény volt ez, mint amennyi a szlovének reális erejének megfelelt. A nemzeti érzés fölötté gyenge lábon állt még a vezetőknél is. Nemcsak hogy a nemzeti egyesületek vezetői szlovénül fogyatékosan tudtak és még a hivatalos iratokat is németül fogalmazták, hanem például a Szlovén Társaság egy választmányi tagja így nyilatkozott: „... ha a kormány tényleg ránk kényszerítette volna az egyenjogúságot (tudniillik nyelvben), mi ijedtünk volna meg legjobban, mert még szótárunk sem volt és senki sem tudott szlovénül.”⁸ Azt mondhatni, hogy míg a magyaroknál, lengyeleknel, olaszoknál és cseheknél előbb volt meg a nemzeti érzés és aztán vívták ki törvényes biztosítékait, a szlovéneknél előbb volt meg a nemzetiségi törvény és csak azután kezdték keresni magukban a nemzeti érzést.

A magyarok és olaszok nyílt politikai különállásukért harcoltak, a lengyelek nemkülönben, az osztrák németek pedig, félig-meddig beletörődve, hogy e törekvések végül is sikert érnek, a legkedvezőbbnek találták magukra nézve, ha Ausztria a magyar, olasz és lengyel részek nélkül egyesül Németországgal.⁹ Egy pillanatig úgy látszott, mintha az összes „történelmi nemzetek” a Monarchia feldarabolását kívánnák. E pillanatot használta fel kitűnő politikai érzéssel Palacky, cseh történetíró és államférfi, arra, hogy helyesen fogva fel nemzete igazi érdekeit, síkraszálljon a Monarchia egységéért. Átlátta, hogy egy Németországgal egyesült Ausztria a csehek menthetetlen vesztét jelentené, sőt hogy Ausztria hatalmának bármiféle megcsorbulása, tehát például Galícia elvesztése is, a németek relatív erejét növelné, a csehekét pedig csökkentené. Ezért nyílt levélben utasította vissza a frankfurti parlamentet előkészítő bizottság (*Vorparlament*) meghívását, egyebek közt így nyilatkozván: „Az önök által tervezett német egység örökre meggyengítené Ausztriát, már pedig Ausztriának hatalmas erősségnek kell maradnia az orosz világbirodalom ellen, mely mérhetetlen és

⁸ Apih i. m. 138. 1.

⁹ Apih (i. m. 66. 1.) szerint valóságos axióma volt az olasz tartományoktól és Galiciától való szabadulás vágya nemcsak 48-ban, de már előbb is. Több német röpiratra hivatkozik.

kimondhatatlan baj, határtalan és végtelen szerencsétlenség, melynél inkább az emberiség érdekében mit sem sajnálnék, noha testtel-lélekkel szláv vagyok... Valóban, ha az osztrák állam már régóta nem volna meg, európai érdekből, az emberiség érdekében kellene megalkotni.”¹⁰

E kifejezés: „történelmi nemzet” a 48 előtti Ausztriában nem pusztán akadémikus értékű megkülönböztetést jelentett a többi nemzettől. A történelmi nemzetnek voltak oly politikai és közigazgatási szervezetei, melyek bármikor a nemzeti érdekek védelmére voltak felhasználhatók. Ezek elsősorban a tartománygyűlések voltak. Ellenben a történelemtől külső nemzetek, mint a szlovének és rutének, legfeljebb társadalmilag tudtak szervezkedni. Egy szláv többségű Ausztria, vagy mint a szlávok eufemisztikusabban mondták, egy erős Ausztria *conditio sine qua non*-ja volt e történelemtől külső nemzetekre, melyekhez ezidőben a csehek már csak félig tartoztak. Érthető tehát, hogy a szlovéneknek nagy okuk volt Palacky álláspontjára helyezkedni. Arra még lehetett reményük, hogy Krajnában megszerzik a többséget, de a Tengerparton, Karintiában, Stájerországban teljesen kilátástalan volt helyzetük, már pedig a szlovének többsége Krajnán kívül lakott. Krajna megszerzését tehát a szlovének nem tekinthették a nemzeti kérdés megoldásának. E helyzet kezdettől fogva közjogi radikalizmusba kényszerítette őket. A 48-as nagy szabadságmámorban egy alapjában véve még oly reálpolitikus, mint Bleiweis is azt képzelte, hogy az összes szlovénlakta területek politikai egyesítése könnyen keresztülvihető dolog. Mint a krajnai tartománygyűlés küldöttségének vezetője, audienciára jelentkezett János főhercegnél és e három pontba foglalva adta elő a szlovén kívánságokat: 1. A szlovén területek egyesítése. 2. Ugyanoly szlovén nyelvi jogok iskolákban és hivatalokban, mint aminőkkel a németek a német tartományokban bírtak. 3. Ausztria függetlenítése a frankfurti parlamenttől, „mert meg vagyunk győződve, hogy a németek terve Ausztria feldarabolása, mi pedig Ausztria fennállását akarjuk védeni utolsó csepp vérünkig”.¹¹ A főherceg, noha teljesen németérezelmű volt, helyeselte e kívánalmakat vagy talán csak nem tett ellenvetést és Bleiweis bizonyára azzal az érzéssel távozott a kihallgatásról, mint valaha a horvátok, amikor titokzatosan suttozták egymásnak: *Aula est pro nobis*.

A politikailag teljesen iskolázatlan és szervezetlen szlové-

¹⁰ A német eredeti hiányában Apih szlovén fordítását használok. I. m. 92. 1.

¹¹ Apih i. m. 87. 1.

nek természetesen nem voltak képesek sem a saját erejüket, sem a velük szembenálló erőket értékelni. A karintiai, stájer és tengerparti szlovén területek egyesítése Krajnával azonban sokkal nehezebb feladat volt, mint azt a szlovén vezetők képzelték. Az osztrák tartományok évszázados múlttal bíró politikai alakulatok voltak, külön egységekké alakult szervezettel: rendekkel és hivatalnoki karokkal, melyek a maguk egységét megbontani nem akarták és pozitív erővel rendelkeztek minden ily kísérlettel szemben. Nagy kérdés az, hogy a birodalmi parlamentben lehetett volna-e többséget szerezni ily javaslatnak, mely elvi jelentőségű súlyos megsértése lett volna a tartományi autonómiának és mindenféle komplikációt okozott volna, holott legjobb esetben is csak a két legkisebb és leggyengébb nemzetiségnek, a szlovénnek és ruténnek lett volna érdekében. A bécsi parlament mai napig sohasem volt olyan összetételű, hogy tőle valaha is a szlovén egység elvi kimondását várni lehetett volna. Ellenben 49-ben komolyan szóba került Tirol kettéosztása, néprajzi alapon. A parlament hozzá is járult volna. A tiroli németek erre szecesszióval fenyegettek és végső ellenállásra készültek, ami világosan mutatja, hogy nem ismerték el a parlamentnek azt a jogát, hogy a tartományi autonómián ilyenképpen túltegye magát. Ettől a szecessziótól csak azért álltak el, mert biztos információjuk volt arról, hogy a parlament határozatai sohasem nyernek uralkodói szentesítést. Elgondolható, hogy a stájer és karintiai németek álláspontja sem lett volna más. Nem szabad továbbá számításán kívül hagyni, hogy e javaslat nemcsak az összes karintiai és stájer németeket találta volna magával szemben, hanem a karintiai és stájer szlovének közül is nem keveseket, akikben a tartományi közösség érzete erősebb volt a nemzeti közösségénél. Nem könnyű feladat lett volna továbbá elvi alapot és valamely plauzibilis jelszót találni oly politika számára, mely közjogi konzervativizmust hirdet birodalmi tekintetben, ellenben közjogi radikalizmust követel a tartományokban. Ez volt épp gyengesége a szláv álláspontnak általában. Nem tudták összeegyeztetni a birodalmat illető konzervatív közjogi álláspontjukat nemzeti radikalizmusukkal. Ez az ellentét annál ríkítóbb volt, mert e nemzeti radikalizmus csakis közjogilag nyilvánulhatott meg, mihelyt politikailag megvalósulást keresett.

Voltak olyanok, akik a horvátokkal való egyesülés mellett agitáltak. Semmi sem volt annyira alkalmas a szlovén ügy kompromittálására, mint ez utóbbi törekvés megnyilvánulása, amit az amúgy is gyanakvó hivatalos és német körök első lépésnek tekintettek a pánszlávizmushoz. Ezt igyekezett a ké-

sőbbi püspök, Slomgek, azzal a nyilatkozattal ellensúlyozni hogy: „közülünk senki sem vesz részt e mozgalomban; mi osztrák szlovének akarunk maradni, és nem akarunk sem a frankfurti Németországhoz, sem Horvátországhoz tartozni”.¹² A politikai tapintatlanság egy másik példája a *Gorisko slavjansko bralno drustvo* (Görzi szláv olvasókör)-nek már pusztá neve és alapszabályainak az a pontja, hogy a „szláv nyelv kultiválását tűzi ki célul, nyelvjárásra való különbség nélkül”.¹³

Palacky úgyesen használta ki a politikai helyzetet annak kimutatására ország-világ előtt, hogy az osztrák szlávok hatalmuk súlypontját a Monarchián belül, a németek ellenben azon kívül keresik. Ezért hívta össze a prágai szláv kongresszust, mely azonban főleg Bakunin fellépése folytán teljesen kompromittálta a szlávok ügyét a dinasztia előtt. A többnyire teljesen plebejus vagy óvatosan radikális, szüklátókörű és doktriner nyárspolgári kongresszust teljesen magával ragadta Bakunin impozáns megjelenése, fényes szónoki tehetsége, műveltsége és az, hogy oly előkelő és mégis oly abszolúte radikális volt, bizonyára a legradikálisabb akkor egész Európában. Neki sikerült teljesen osztrákellenes, forradalmi irányba terelnie a kongresszust, melynek a katonaság fegyverrel vetett véget. Ezzel a szlávok elvesztették politikai előnyüket a németekkel szemben. Kitéunt az udvar előtt, hogy megbízhatóságuk csekély, hogy rájuk a birodalom ügye nem bízható. A frankfurti parlament kudarca után pedig az osztrák németek siettek erejüket újból Bécsbe koncentrálni. Az osztrák-ügyre a szláv nacionalizmus ugyanannyival látszott veszedelmesebbnek, amennyivel Oroszország látszott veszedelmesebbnek Németországnál, amely akkor igazán alig volt több, mint földrajzi fogalom. A prágai kongresszuson a szlovéneket Vraz képviselte, aki ugyancsak kényelmetlenül érezte magát politikai szerepében és a szlovénekeknek jutott általában a legkisebb szerep a kongresszusban.¹⁴

¹⁷ Apih i. m. 88. 1.

¹⁸ E tapintatlanság egyébként csekélységnek tűnhetik, ha például a horvát Gaj oroszországi utazását tekintjük épp akkor, mikor az illír mozgalmat magyar és udvari körökben legerősebben illették a pánszlávizmus vádjával. Hát még ha tudták volna, hogy Gaj tényleg ismételtlen kapott pénzt Oroszországból, például 1840-ben nem épp jelentéktelen összeget: 20.000 rubelt, a nemzeti mozgalom céljára. (Ezt l. a szláv érzelmű K. Glaser: *Zgodovina slovenskega slovstva*. 1—4. k. Ljubljana: Slovenska Matica 1894—98. 2. k. 128. 1.) Igaz, hogy ez az utazgatás nagy visszatetszést keltett egész Horvátországban és nagy része volt abban, hogy a közvélemény teljesen elfordult Gajtól.

¹⁴ Még ma is találkozhatni azzal a legendával, mintha e kongresszuson németül folytak volna a tárgyalások. Ezt már 48-ban a prágai német *Bohemia* című lap mesének jelentette ki.

Nem sokkal különb szerepet játszottak a júniusban összeülő bécsi birodalmi parlamentben. Ennek oka nem kis részben politikai szervezetlenségük volt. A szlovén képviselők nem voltak ugyan oly gyámoltalanok, mint a rutén és lengyel parasztképviselők, kikről azt beszélték, hogy a díszruhás portásnak kezet csókoltak és mindenki előtt nevetség tárgyai lettek, de semmiféle közös programjuk vagy előzetes tanácskozásaik közös akció céljából nem voltak. Elálmodva látták, hogy például a csehek mindig együtt szavaznak. Ők még oly elvi jelentőségű ügyekben sem szavaztak egyöntetűen, mint például, hogy német legyen-e a tanácskozási nyelv, vagy hogy a földesurak kártalanítandók-e. Jellemző, hogy igazi súllyal bíró politikai egyletük is csak Bécsben és Grácban, tehát idegen földön, idegen mintára volt, ellenben szlovén földön csak lassan terjedt a szervezkedés szükségének tudata. Így a szlovén képviselők egész magatartása, melyről Apih i. művében részletesen számol be, azt a benyomást kelti, mintha úgy érezték volna, hogy nem áll mögöttük senki, akinek érdekeit képviselnék, vagy hogy azok, akik küldték őket, alapjában véve nem sokat törődnének azzal, amit a bécsi parlamentben tárgyalnak. A szlovén parasztság egyáltalában nem mutatott túlságos bizalmat úri képviselői iránt. Amennyire csak tehetett, parasztképviselőket választott, kik, ha a parlamentben nem tudtak a szervezést illetőleg tájékozódni, a „doktor urak”-kal ellentétesen szavaztak. A szlovén parasztság kívánságait bizonyára az a program fejezte ki a leghívebben, melyet egy képviselőjelölt így foglalt össze: „Egy isten, egy császár, egy vallás, semmiféle robot, semmiféle tized, sem tyúk, sem tojás, sem sajt után. Máskülönb pedig maradjon minden a régi-ben.”¹⁵ Mikor a jobbágyságnak megváltásáról volt szó, a parasztképviselők élénk részt vettek a vitában és látszott bátor és hozzáértő beszédeikből, hogy e kérdés fontosságával és lényegével teljesen tisztában vannak. Felhangzottak oly érvek, hogy a felszabadítás mit sem ér, ha a megváltás terhe továbbra is a paraszt vállán marad, hogy a jobbágyságnak megváltás nélküli eltörlése nem sérti a tulajdonjogot, mert a földesurak e kiváltságai sohasem voltak jogok, hanem csak visszaélések, melyeket a váltság utólagosan szentesítene. Bizonyára együttéreztek azzal a rutén képviselővel, aki előadta, hogy mint kényszerítették őket a földesurak 100 nap helyett 300 napi robotra és a sok visszaélés felsorolása után így fejezte be beszédét: „És e szenvedésért most még váltságot fizessünk? Nem! Ostor és korbács, mely a mi fejünk felett suhogott és a

¹⁵ Apih i. m. 149. 1.

mi elgyengült testünk köré fonódott, légyen az ő váltságdíjuk.” Ellenben a nyelvi kérdés nem hozta őket túlságosan izgalomba. Mikor a parlamentben arról folyt vita, hogy alkalmazzanak-e tolmácsokat a németül nem értő tagok számára, két szlovén képviselő úgy vélekedett, hogy aki németül nem tud, menjen haza. A harmadik azt magyarázta, hogy a hiba abban van, hogy a választási törvény nem intézkedik arról, hogy német legyen a tárgyalási nyelv, ezt helyre kell igazítani, azok pedig távozzanak, akik a német nyelv nemtudása folytán” alkalmazatlanok a képviselőségre. A negyedik kijelentette, hogy „noha ő szláv”, természetesen átlátja, hogy a német az egyetlen lehető tárgyalási nyelv.¹⁶ Az összes szlovén képviselők tudtak németül és eszükbe sem jutott, hogy e kérdést elvi jelentőségűnek tekintsék. A csehek, noha szintén tudtak németül, fejlettebb nemzeti érzésüknél fogva természetesen távolról sem látták oly egyszerűnek a kérdést, mint amely pusztán józan ész szerint ítélendő meg. Hogy a szlovének mennyire nem érezték a közös nyelv összekötő erejét, látszik abból, hogy a karintiai tartománygyűlésen egy szlovén képviselő azt indítványozta, hogy a tartományi törvények és rendeletek „karintiai nyelvjárásra fordíttassanak le, mert a krajnai rájuk nézve érthetetlen”. Apih (i. m. 165. 1.) hozzáteszi: „Hogy ily képtelen javaslat nem volt keresztülvihető, magától értetődik” és azt hiszi, hogy a javaslattevő maga sem vette komolyan. Tényleg azonban volt a javaslatnak annyiban komoly célja, hogy demonstráljon Krajna ellen. Mennyivel fejlettebb volt ezzel szemben a magyar nemzeti érzés és politikai érzék, amikor az erdélyi magyarság keményen harcolt a nemzeti egyesítésért, noha százados politikai különállásról kellett lemondania, mely számára nem elnyomatást jelentett, mint a karintiai és stájer szlovének számára, hanem vezető szerepet, uralmat.

A szlovén vezetők panaszolták, hogy nemzeti törekvéseiknek mily nagy akadályokat kell legyőzniök, ami igaz volt ugyan, de ezek az akadályok jórészt a szlovénségen belül voltak. Krajna csaknem teljesen szlovén volt és a szlovén nyelv érvényesítése hivatalokban és iskolákban nem sértett tulajdonképpen német érdeket vagy ez legalább is nem érvényesülhetett, mihelyt a bécsi kormány elvben hozzájárult a szlovén kívánások teljesítéséhez. Az akadály azonban az volt, hogy a szlovének maguk sem akarták nagyon a dolgot és a bécsi kormány természetesen nem erőszakolta, amikor az érdekeltek maguk sem erőszakolták. Az intelligenciából sokan úgy érezték, hogy kevesen vannak és nyelvileg fejletlenek ahhoz,

¹⁶ Apih i. m. 180—181. 1.

a szlovén nyelvet a hivatalokba és iskolákba bevezethessék, noha e jogot a parlamentben a csehek kivívták az ő számukra is. Voltak, akik a kérdést azzal akarták megoldani, hogy a horvát nyelvet ajánlották hivatalos és tannyelvnek. Az természetes, hogy a hivatalnoki kar ellene volt minden változtatásnak és elvesek azt mondták, hogy 10—20 évig is kell várni a szlovénséggel. A meglepő csak az, hogy a hivatalnoki kar e természetes *vis inertiae*-jét a szlovénség egyelőre sem tudta legyőzni. Némely helyütt például a bíróságok jelentették, hogy a szlovén parasztnak szlovénnyelvű hivatalos iratokat nem akarnak elfogadni. A tanítók közül hasonlóképpen jelentették némelyek, hogy a parasztnak¹⁷ arra a kérdésre, hogy fiát németül vagy szlovénül kívánja-e taníttatni, azt válaszolta: németül, mert hisz szlovénül már úgyis tud. A szlovén egyetemet is meg lehetett volna csinálni 48-ban, hisz két tanár már meg is kezdte a jogi fakultáson előadásait, ha az érdekeltek komolyan akarták volna. A laibachi városi tanács örömmel üdvözölte az egyetem eszméjét — azonban sajnálta, hogy semmi-féle pénzbeli segítséget nem adhat, egyébként minden erejével kész az ügyet előmozdítani. (Apih i. m. 229. 1.) Természetes, hogy pusztán erkölcsi támogatással nem lehet egyetemet fenntartani. Mikor a harmadik magyar egyetemről volt szó, holott ez távolról sem oly nemzeti érdek, mint a szlovéneknél az első egyetem, a magyar városok egészen más, egymással vetélkedő áldozatkészséget mutattak.

A 48-as törvénybe foglalt vívmányokról egy szlovén képviselő vezércikkben jelentette ki: „Nyelvünk, nemzetiségünk és minden jogaink oly dicső biztosítékokat nyertek, hogy ennyit csak évszázados fáradozás után remélhettünk volna.” (I. m. 281. 1.) Pedig mi volt e vívmány¹⁷? A nemzeti nyelv jogainak elismerése az alkotmányban. A biztosíték pedig oly gyenge volt, hogy már pár hét múlva császári rendelet osztotta fel a kreamsieri parlamentet, melynek környékét katonaság szállta meg. Következett reá a Bach-féle oktrojált alkotmány, melyet a szlovénség vezetője, Bleiweis szintén kitűnőnek, mert, mint mondta: „a földolog, hogy Ausztria alkotmányt kapott”, mások „megbecsülhetetlen ajándék”-nak tekintették, ismét mások szerint „az alkotmány minden várakozást felülmúlt”. Bach maga aligha volt ilyen kedvező véleményen művéről, mert Laibachban az alkotmány kihirdetésekor a katonas-

¹⁷ Apih (i. m. 226. 1.) úgy mondja: „az együgyű parasztnak”. Kis nemzetek intelligenciája, bár maga rendszerint tud idegen nyelven, mindig rossz szemmel nézi ennek tanulását műveletleneknél, nyilván azért, mert fél, hogy ezáltal emancipálhatják magukat a nemzeti intelligencia vezetése alól.

ság konszignáltatott, a polgárőrséget szaporították és az egész rendőrség talpon volt. Mindez csak azt mutatja, hogy Bach messze túlbecsülte a laibachiai politikai érdeklődését. Hogyan izgathatta volna fel őket túlságosan egy oly alkotmány eltörlése, melyet az egykorúak véleménye szerint az egész városban egyetlen ember, egy Ahačič nevű ügyvéd érthetett meg.¹⁸ Így hát az egész nagy előkészület teljesen felesleges volt. Mint az erőviszonyokból várható, nem is kaptak a szlovének többet, minthogy amelyik hivatalnok akarta, szlovén területen használhatta a szlovén nyelvet, hasonlóképpen a tanító is taníthatta szlovénül. A gimnáziumokban a szlovén anyanyelvűek számára a szlovén kötelező tantárgy lett. „Erre mit tettek a diákok? Anyanyelvül a németet diktálták be és megvolt a „tisztá haszon”.¹⁹ Elgondolhatni, mily gyengén állhatott a nemzeti érzés ügye ott, ahol az ifjúság akár csak részben is ilyen. Egészen más volt a horvát ifjúság, hogy a legújabbkori bosnyák gimnazistákat ne is említsük, kiknél patológiai szenvedéllyel nyilvánult meg a nemzeti érzés.

A németek Ausztriában és a magyarok Magyarországon a forradalomban a nemzeti eszmét is akarták és a demokráciát is. A fontosabb azonban mégis a nemzeti eszme volt számukra. Mint egy horvát író, M. Marjanovic,²⁰ a magyarokról találóan mondja, liberálisak voltak felfelé és magukért, de reakciósak lefelé, a nemzetiségekkel szemben. A szlávok sokkal gyengébbek voltak, semhogy maguk vehették volna fel a harcot a németekkel és magyarokkal, ennél fogva nolens volens az antidemokratikus kormány eszközeivé váltak. Nem támogatóivá, hanem eszközeivé. E szerepet megkönnyítette számukra kulturális elmaradottságuk és klérusuk nagy befolyása, gazdasági gyengeségük, mely kivált a cseh intelligenciát terelte a hivatalok felé és hogy társadalmilag fejletlenek voltak, polgárságuk hiányzott, már pedig e küzdelem előterében a polgárság állt. Centralizmus és föderalizmus, demokrácia és arisztokrácia mind csak jelszó, a fő a nemzeti érdek volt, mely határt szabott minden doktriner demokráciának és föderalizmusnak. A csehek föderalisták voltak, amíg az egész Monarchiáról volt szó, ellenben nyomban centralisták lettek, amikor Csehországra került a sor, minthogy természetesen a Monarchiában gyengék voltak, Csehországban ellenben erősek a németekkel szemben. Viszont, ha a németek a Monarchiát illetően, ahol ők voltak az erősek,

¹⁸ *Bleiweisov Zbornik*, 155. 1.

¹⁹ I. m. 302. 1. E sorok írója oly gimnáziumba járt, ahol a román nyelv mint nem kötelező tárgy szerepelt. Soha egyetlen román tanuló sem akadt, aki e tantárgyra ne jelentkezett volna.

²⁰ *Savremena Hrvatska*. Beograd: Knjizevna zadruga 1913. XV, 360 1.

centralisták voltak, Cseh- és Morvaországban, ahol kisebbségben voltak, az autonómia elveit hangoztatták. E helyzet mai napig alig változott és addig nem is változhat, míg a nemzetek az agresszív nacionalizmus minden utógondolatát végleg el nem ejtik.

A Kollár és Safarik-féle pánszlávizmus már 48 előtt is ellentmondásra talált, még pedig éppen a cseheknél, Havliček személyében. Közvetlen érintkezésből ismerte az összes szláv népeket és tapasztalatai után sokkal józanabban ítélte meg nyelvüket, kulturális fejlettségüket és politikai érdekeiket, semhogy egysébeolvadásukat lehetőnek tartotta volna. Ellenben úgy vélte, hogy a csehek és délszlávok egy erős Ausztria keretein belül találják meg leginkább fejlődésük feltételeit és pánszláv álmok helyett a nemzeti kultúra erősítését találta fontosnak. E reálisabb politikát fogadta el a csehek és az osztrák szlávok legtehetségesebb politikusa 48 körül, Palacky is. E politikát követte a szlovének első és máig legkiválóbb politikusa, Bleiweis János is.

Bleiweis²¹ nagyfontosságú egyéniség a szlovén nemzet életében. Neki van legnagyobb része benne, hogy a szlovének az illír politika és az elnémetesedés Scylla és Charybdise közül kikerültek a szlovén nemzeti öntudat biztosabb vizére. Nem volt valami impozáns egyéniség, aki lelki nagyságával, áldozatkészségével vagy profétikus lendületével ragadná meg az utókort. Ellenkezőleg, maga a prózaiság, a polgári józanság, aki mindig biztosan számíthat rá, hogy a többség vele tart, mert benne kristályosodik ki a tömeg közép-szerűsége. Egy jómódú kereskedő fia volt, akiben azonban még erősen élt a parasztösök temperamentuma és gondolkozása. Orvosnak készült, már meg is volt oklevele, amikor hirtelen elhatározással az állatorvosi képesítést szerezte meg. Életrajzírói szerint azért, mert nősülni akart és hamarabb akart önálló lenni, azonban erre pozitív bizonyíték nincs és éppen nem lehetetlen, hogy romantikus ok helyett inkább a paraszt józanság vezette, mely nem ismer előítéletet és nem törődik azzal,

²¹ Főforrás: *Josip Tominsek* (szerk.); *Bleiweisov Zbornik*. Ljubljana: Matica slovenska 1909. LVI, 327 l., kivált pedig Dragotin Lončar cikke: *Dr. Janez Bleiweis in njegovadoba*.

Bleiweis, mint neve mutatja, valószínűleg német származású volt, azonban a család nyilván már régen elszlovénosodott. Apja ugyan csak németül levelezett, mert hisz ezidőben szlovén iskola nem volt, ahol szlovénül írni tanulhatott volna, de e levelekben a legvaskosabb szlovénizmusok mutatják, hogy írójuk szlovénül gondolkodott. Bár akadtak némelyek, kik fennakadtak azon, hogy a szlovénség vezetőjének német neve van, mégsem volt érte olyféle támadásokban része, mint az apai részről német származású Strossmayernek Starčević és hívei részéről.

hogy egyik pálya presztízse nagyobb-e a másikinál, ha emez biztosabb és jobb megélhetést nyújt. Krainburgban (szlovénül Kranj) született 1808-ban, az egyetemet Bécsben végezte és hosszú ideig, 15 évig élt távol a szlovén földtől, Bécsben. 1841-ben készült Laibachba, mint a sebészeti és állatorvosi iskola állatorvosi tanára. Ez időtájt alakult ott egy földműves-egylet, mely őt választotta titkárává és ily minőségben kapta meg az egylet orgánumának, az akkori egyetlen szlovén lapnak, a hetenként megjelenő *Novice*-nek, szerkesztőségét. E lapban folyt le az egész szlovén szellemi élet, tudomány, gyakorlati ismeretek, politika, irodalom, költészet, e lap által kapta kezébe Bleiweis az egész nép nevelését és általa szerezte meg a politikai vezérséget. A lap eleinte 500, egy negyedév múlva 800 példányban jelent meg, 1844-ben 1000-nél több előfizetője volt. Kezdetben sem a lapot, sem szerkesztőjét nem vették sokba, azonban kitartásával, szoliditásával egyre jobban és jobban előtérbe nyomult. Mint Deák Ferenc, akivel pályafutása — a méretek leszámításával — igen sok hasonlatosságot mutat, 1848-ban a vezető politikusok közt volt, majd csakhamar ő képviselte az egész nemzetet „a szlovén nemzet atyja” címen (mint Deák Ferenc „a haza bölcse”), akinek tekintélye ellen beszélni alig mert valaki, akkor is csak rossz tanácsadóit emlegetve. Bleiweis nagyon komolyan fogta fel lapja hivatását, tanítani, nevelni akarta általa népét. „Idáig csak imádságos-, vallásos- és énekeskönyveink voltak: ez volt az eddigi koroknak csaknem egyetlen irodalma — már pedig mindez nagyon kevés az egyszerű nép művelésére”, írta. Egy híve pedig így ír: „Komoly ismeretekre van szükségünk, nemcsak versekre és regényekre.”²² Még Grafenauer is,²³ aki pedig nagyon ellenségesen ír Bleiweisről, elismeri, hogy a földművelésre, állattenyésztésre, közegészségügyre vonatkozólag nagyon jótékony, nevelő hatása volt a parasztságnál. Igaz, hogy Bleiweis az irodalomban is tekintély akart lenni és hozzászólt nemcsak nyelvészeti kérdésekhez, hanem költészethez, dramaturgiához is. E szerepléséhez, melyet érthető módon az irodalomtörténész sohasem bocsájthat meg neki, az állatorvosi diploma valóban nem a legjobb képesítés volt és nagyon emlékeztet e szerepében arra, amit az angolok úgy fejeznek ki: a bika a porcellánkereskedésben. Az irodalmi kritika később kegyetlenül bánt el az általa pártfogolt irodalmi nagyságokkal.

A politikában Bleiweis álláspontja éppen nem volt valami határozott elvekhez kötött, inkább változékony, nem ritkán

²² *Bleiweisov Zbornik*, 148—49. 1.

²³ I. m. II. k. 147—57. 1.

bizonytalan. A Monarchia szlávjainál ez időben elsőrendű elvi és gyakorlati fontosságú volt, hogy a föderalizmusban, mely után valamennyien epedve vágytak, a történelmi jog, vagy a természetjog álláspontjára helyezkedjenek-e. Az első az autonómia kiterjesztését jelentette a régi *Kronland*-ok szerint, a másik a múlt teljes figyelmen kívül hagyásával néprajzi egységek szerint követelte az autonómiát. A szlovénekre nézve ez csaknem a lét és nemlét kérdése volt. A néprajzi egység egy az összes szlovéneket magában foglaló Szlovéniát jelentett, a történelmi jog pedig a Krajnán kívül élő szlovéneket, vagyis a szlovén nép nagyobb részét idegen uralom alá juttatta volna, ahol a tartományi autonómia fokozott kiterjesztése rájuk nézve fokozott nyomást jelentett volna. Bleiweis folyton ingadozott e két álláspont közt. Ezt azonban nyilván az magyarázza, hogy néha a szlávok ügye jól állt és ekkor mindent lehetett remélni, máskor viszont oly kedvezőtlenül, hogy örülni kellett, ha legalább Krajnat lehetett a szlovének számára minden egyéb feláldozásával biztosítani. Arra természetesen gondolni sem lehetett, hogy egy 1,3 milliós nép a Monarchián belül önálló, másoktól független politikát folytasson. A csehek elég erősek voltak ahhoz, hogy nyílt ellenzékbe menjenek át, amikor a föderaliztikus tervek megbuktak. Mikor a 67-es kiegyezés után tüntetőleg tömegesen mentek el a moszkvai néprajzi kiállításra és Palacky dacosan mondta: Voltunk Ausztria előtt és leszünk Ausztria után, — ezt a bécsi kormány nem vehette tehetetlen fenyegetőzésnek. Ellenben a szlovének mivel fenyegetőzhetek volna? Vošnjak emlékirataiban az öreg kor bölcsességével utólag belátta, hogy nagy hiba volt a csehek politikáját vakon követni, mert érdekeik sokszor egészen mások voltak, minthogy erejük a kormánnyal szemben nagyon különböző volt. A csehekre nézve állt, hogy *sub pomdere crescit palma*, ellenben a szlovének nem bírtak a pálma erejével és reájuk nézve a kormánynak a hivatalnokokra gyakorolt legkisebb nyomása is elég volt arra, hogy a választásoknál egyik kerületet a másik után veszítsék el, még pedig nem a birodalmi választásoknál, ami kisebb baj lett volna, hanem a városi és tartományi választásoknál is. Igaz, hogy Bleiweis nem volt valami széleslátókörű politikus, de viszont nem igaz az, amit Grafenauer mond, hogy nem vezetett, hanem vezettette magát a tömeg által. Vezetett, még pedig a legautokratikusabb módon, csakhogy nem járt mértföldekkel, hanem csak pár lépéssel a tömeg előtt. Nem lehet szemére vetni, hogy nem kívánta például a szlovén nyelv bevezetését hivatalokba és iskolákba, csak azért, mert nem követelte kezdettől fogva a legnagyobb határozottsággal. Egy politikus sok mindent tarthat kívána-

tosnak, amiért való agitálásra még nem tartja elérkezettnek az időt. Hogy lehetett volna szlovén közigazgatást, bíraskodást és tanítást követelni, amikor teljességgel hiányoztak szlovénül tudó hivatalnokok, bírák és tanítók? Bleiweist több oldalról túlzott hiúsággal vádolták és egyéni integritását is kétségbe vonták. Mindkettőre nem könnyű felelni. Tény az, hogy minden meginduló új lapot nemcsak rossz szemmel nézett, de a kíméletlen személyi harcot beleszámítva, minden fegyverrel igyekezett tönkretenni, ami sokáig sikerült is neki. Ilyesmiben az *očka* (tata), mint bizalmasan nevezték, nem ismert tréfát, hanem úgy viselkedett, mint apja, mikor vele átellenben új rőföskereskedés nyílt meg. De aki a politikában hivatottnak tartja magát a vezetésre, természetesen jobb szereti, ha egyedül vezethet. Ami a második pontot illeti, tény az, hogy mikor Bécsből, nyilván szolgálatok reményében, megkínálták Csehország állategészségügyének vezetésével, máskor viszont a krajnai hivatalos lap szerkesztésével, tüntetés nélkül, de határozottan elutasította ezeket az ajánlatokat. Hogy mennyiben volt köze az alább említendő felsőkrajnai vasúti koncesszióhoz, nehezen állapítható meg. Nagyon érdekes a bécsi rendőrfőnökhöz érkezett hivatalos rendőri jelentés 1845-ben Bleiweisről és köréről, mely apró tévedései dacára is jólértesültség tekintetében becsületére válik a Metternich-féle rendőrségnek. Bleiweis jellemzése is kitűnő. Érdemes belőle e részleteket közölni: „B.-t tanszéke, a földművelőegyletnél elfoglalt titkári állásával kapcsolatos sok munka, a *Novice* szerkesztése és a vele összefüggő levelezés annyira elfoglalja, hogy úgyszólván üdülésre sincs ideje. Ezért visszavonult életet él és társaságban ritkán látható. Erkölcsi élete a legcsekélyebb kifogás alá sem eshető, szerető családapa, általában barátságos, nyugodt jellemű és jómodorú. Állami polgári elveit illetőleg minden alkalommal a legjobb érzelmeket mutatja és hálájának ad kifejezést tanári kinevezéséért. János főherceg öfensége iránt, ki a földművelőegylet magas pártfogója, B. nagy hódolatot mutat és úgy látszik, öfensége kegyének örvend. Látszólagos igénytelensége dacára is azonban jókora becsvágy tüze izzik lelkében, hogy az irodalmi világban hírnévre tegyen szert és a szláv nyelvek és irodalmak fejlesztése nagyon a szívében fekszik.” (Az utóbbi mondatot a rendőrfőnök aláhúzta.)²⁴ E jelentés egyúttal Bleiweis okosságát, élni tudását bizonyítja. Bizonyára meg lett volna elégedve e jellemzéssel, ha olvasta volna, mert körülbelül ilyennek akart feltűnni felfelé. Megbízhatónak, de akivel azért számolni kell. Slomsek püspök is

²⁴ L. *Bleiweisov Zbornik*, 252. 1.

megnyugodva írja róla 48-ban: „ahol ő van, ott nem kell félni a forradalomtól”.²⁵ Rövidebb és találóbb jellemzést nem lehetett volna adni róla.

Ami állandó és határozott a Bleiweis-féle politikában, ebben foglalható össze: ha lehet, jóban lenni és együttmenni a csehekkel, de soha nyílt ellentétbe nem kerülni sem a kormánnyal és főleg nem az egyházzal. Bleiweis nagyon számolt mindenkor azzal a két körülménnyel, hogy a szlovének gyengék az opponálásra, ellenben nagy szükségük van a kormány jóindulatára és hogy ők a Monarchia és talán a világ legkatolikusabb népe, hol akkor a papságon kívül alig volt intelligencia és hol az egyház és a papság akarata ellenére semmi sem történhetett. Ezt kitűnően használta fel ellenségeivel szemben, kiket rendre és mindig nagy sikerrel liberalizmussal és antiklerikalizmussal vádolt, akkor is, ha az illetők papok voltak. Élete utolsó évében, 1881-ben, érte a legnagyobb kitüntetés, a III. osztályú vaskoronarend és a velejáró nemesség. Bár életében is akadtak bőven, akik politikáját rosszalták, tekintélyének súlya alól csak később emancipálták magukat a szlovének és ma már nincs hiány olyanokban, kik elítélőleg nyilatkoznak arról a politikáról, amelynek fő jellemvonása éppen az, amivel idáig semmiféle délszláv politika nem dicsekedhetett: önmérséklet, az erőviszonyok helyes mérlegelése.

A 48-as forradalom polgári forradalom volt, nem lehetett tehát hatással oly népre, melynek polgársága nem volt. Mint Vošnjak emlékirataiban mondja: „Nemzeti szempontból 48 minden hatás nélkül maradt a nép tömegére, nevezetesen a parasztságra. Sőt a nemzeti öntudatnak az a szikrája, mely ekkor a csekélyszámú hazafiak kebelében szunnyadt, kialakult a Bach-féle abszolutizmus fagyos lehelete alatt.”²⁶ A Bach-féle rendszer csődje után az októberi diploma következett, mely a történelmi népek föderalizmusát tette meg a Monarchia politikai elvének. A magyarok tiltakoztak ellene, mert keveselték az engedményeket, a németek hasonlóképen, mert általa veszélyeztetve látták hatalmukat minden oly tartományban, ahol kisebbségben voltak, elsősorban a szudeti tartományokban. A szlávok azonban egészben véve elfogadták ezt az alapot, kivált akkor, mikor a föderalisztikus terv bukása után 1861-ben a februári pátens jött, német centralisztikus alapon. Pedig a föderalizmus ily formában a történelemnélküli népek számára semmi jót sem jelentett volna és a csehek is csak úgy várhattak tőle valamit, hogy a Palacky-féle etnográfiai liberális-

²⁵ U. o. 156. 1.

²⁶ I. m. I. k. 81. 1.

demokrata elvek feladásával a konzervatív iránnyal léptek szövetségre.

Azonban a Schmerling-féle német centralizmus sem volt hosszú életű, a széthúzó, autonómiára törekvő erők nagyobbak voltak és 1865-ben a Belcredi-féle pentarchia terve jött létre a szeptemberi manifesztummal. E terv a hatalmat az öt történelmi nép közt osztotta fel földrajz-történelmi alapon: Ausztria, Magyar-, Cseh-, Horvátország és Galícia. A Belcredi-féle pentarchia tervének kora volt a Monarchia szlávjainak sorsdöntő órája. Azonban az érdekközösség nem volt eléggé erős, hogy ellensúlyozhatta volna a köztük levő érdekellentéteket. A lengyelek, mint 48-ban, azonnal készek voltak Galícia autonómiájáért megtagadni a szláv szolidaritást, melyet a németek a végső határig hajlandók voltak megadni, mert hisz 48 óta újból és újból felmerült a terv: Galiciától megszabadulva, többségbe jutni a szlávokkal szemben. A lengyelek csak úgy helyezkedhettek volna az egyenjogúság alapjára, ha lemondtak volna a rutének fölötti uralomról, ami viszont azért esett oly nehezükre, mert fel kellett volna áldozniok a rutének közt élő lengyel vagy lengyel érzelmű nemességet és a jelentékenyszámú lengyel nyelvszigetet Kelet-Galíciában. A csehek nagyon is tudatában voltak annak, hogy a lengyelek nélkül tehetetlenek, így tehát kénytelenek voltak ők is a történelmi jog alapjára helyezkedve, a cseh arisztokrácia és nemesség szövetségét keresni, mely nemzeti tekintetben teljesen indifferens volt. „Ich bin weder ein Ceche, noch ein Deutscher, sondern nur ein Böhme”, mondta gróf Thun.²⁷ Így tehát a két vezető szláv nép is csak mindenféle kompromisszum és utógondolat mellett támogathatta Belcredit. A magyarok határozottan ellene voltak, a kisebb szláv népeket: ruténeket, szlovéneket, a pentarchia ellenségének nem kellett túlságosan számításba vennie még akkor sem, ha saját érdekeik félreismerésével támogatták volna a cseheket és lengyeleket. Így jöhetett Königrätz után Beust, aki a magyarokat igényeik elismerésével elégítette ki, erélyes akció által kisebbségbe szorította Csehországban a cseh nacionalizmust, a lengyeleket Galícia autonómiájával nyerte meg, végül pedig a fennmaradó népeket elhanyagolható mennyiségnek tekintve, biztosította a németek uralmát Ausztriában. A cseh arisztokrácia cserbenhagyta a cseh nemzeti ügyet „éppen abban a pillanatban, mikor a legtöbbet használhattak volna”, írja Palacky elkeseredetten egy szlovén barátjának.²⁸

²⁷ *Bleiweisov Zbornik*, 177. 1.

²⁸ U. o. 183. 1.

A délszlávok valóban nem nagy politikai belátást mutattak e válságban. A horvátok annyira félreismerték az erőviszonyokat, hogy akkor, amikor a náluknál erősebb csehek — igaz, súlyosabb földrajzi és néprajzi viszonyok közt — engedmények dacára sem értek el semmit, Starčević-tyel élükön azt képzelték, hogy a bécsi kormány és a magyarok ellenére is megcsinálhatják a független Horvátországot. Starčević már 1861-ben adta ki a máig is élő jelszót, hogy a horvát nemzeti államot sem Bécs, sem Pest nem csinálja meg, hanem *Bog i Hrvati*, isten és a horvátok. A szlovének pedig vakon követték a cseheket, noha a pentarchia megvalósítása éppúgy kiszolgáltatta volna őket a németeknek, mint a ruténeket a lengyeleknek. Próbáltak ők is maguknak „történelmi alapot” keresni. Inner-österreich helyreállítása (Einspieler terve), melynek pedig bőven voltak hívei, 1. ezen belül (tudniillik Stájerország, Karintia, Krajna és a Tengerpart) a szlovének kisebbségét jelentette volna és 2. ennek megvalósításához a németek beleegyezése is szükséges lett volna, amiről pedig szó sem lehetett. Viszont Illyriát, Napoleon alkotását, nehéz volt történelmi jog alapjául tekinteni, noha ennek sem hiányoztak hívei. Vošnjak egy röpiratában (*Slovenci, kaj cemof* Szlovének, mit tegyünk?) a Horvátországgal való egyesülés mellett érvelt, aminek keresztülvitele nemcsak elképzelhetetlen volt, de pusztá hangoztatása is ártott Bécsben a szlovéneknek, miért is Bleiweis lapjában vonakodott közölnie tervet. Vošnjak méltatlankodik ugyan ezért emlékirataiban, de ez csak azt mutatja, hogy még 1905-ben sem látta oly világosan a helyzetet, mint Bleiweis 1866-ban.²⁹ Svetec, akit Bleiweis a kikristályosodott szlovén észnek nevezett, a történelmi joggal határozottan és véglegesen leszámolt: „Én a történelmi jog bűnéül rovom fel, hogy nekünk szlovéneknek nincs egységes programmunk és azt hiszem, addig nem is lesz, míg reá támaszkodunk. Mi élni, fejlődni és haladni akarunk: ez a mi történelmi jogunk, ez a mi örök jogunk.”³⁰ Ez azonban csak negatív elhatározás. Pedig ekkor már a levegőben volt a dualizmus, melyről a szlávok, köztük a szlovének, mai napig is a legnagyobb gyűlölettel és elkeseredéssel nyilatkoznak. Vošnjak *pogubni dualizem*, vészterhes dualizmusról beszél.³¹ Dr. Toman, szlovén képviselő, pedig *grob nasega Hvlenja*, életünk sírjának nevezte egy parlamenti beszédében, utána pedig — megszavazta. Minthogy e szavazás nagyjelentőségű ügy a szlovén politikában, érdemes vele részletesebben foglalkozni, amint ezt Vošnjak emlékirataiban említi, melyet

²⁹ I. m. I. k. 208—14. 1.

³⁰ *Bleiweisov Zbornik*, 181. 1.

³¹ I. k. 216 1

³² I. m. I. k. 216. 1.

kivált a hozzáfűzött kommentár miatt nem fölösleges szó szerinti fordításban közölni.³²

„Dr. Toman ez évben teljesen elcsendesedett; közmegelepítésre a pesti delegációban a rendelkezési alapot is megszavazta és ezzel Beustnak bizalmat szavazott. Azonban nem csodálkozunk ezen, amikor hallottuk, sőt a lapokban is olvastuk, hogy a felsőkrajnai vasútra, melyért az állam garantált, az engedélyt dr. Toman kapta meg. Csakhamar annak is híre terjedt, hogy dr. Toman ezt az engedélyt valami banknak 120 vagy 150 ezer forintért adta el. E pénzből fedezték azt a költséget, melybe az illető konzorciumnak az előmunkálatok kerültek. A konzorcium minden tagja kapott valami részt, például V. C. Supan, a kereskedelmi kamara elnöke, a maga részét keveselte, amit bárki könnyen hallhatott tőle magától, amikor a kocsmában ez ügy szöbakerült. Dr. Toman a Slovenska Maticának 10 ezer forintot adományozott és megvásárolta a polhov-gradeci uradalmat. De tette gyümölcsét nem sokáig élvezte. Betegeskedni kezdett és két évvel később meghalt, 1870-ben.”

„Átgondoltam, hogy vajjon ezt az egész ügyet, mely némileg árnyékot vet Toman egyébként ideális alakjára, egyáltalában megemlítem-e ez emlékiratokban; azonban teljesen közismert volt és közbeszéd tárgyát képezte, anélkül, hogy valaki is megcáfolta volna, úgy hogy titok egyáltalában nem volt, legfeljebb az összeg nagysága. És elvégre, ha Toman, Svetec és a többi szlovén képviselő Beustnak még oly éles ellenzékét is csinált volna, akkor sem értek volna el semmit sem. Így legalább a krajnaiak megkapták a vasutat, dr. Toman pedig, ki minden idejét és minden munkáját a nemzetért áldozta fel, megérdemelte, hogy élete utolsó napjaiban gondtalanul éljen.”

Így ítélte e vesztegetési ügyről 1906-ban a szlovén politika egyik veteránja, aki egész hosszú életében a nemzeti ügyért harcolt és mindig tisztas szegénységben élt. Grafenauer is említi az esetet (i. m. II. k. 25. l.), anélkül, hogy egy szóval is bírálná: „A fizetés (tudniillik a bizalomsvavazásért) a felsőkrajnai vasúti koncesszió volt, melyet később Toman drága pénzért (körülbelül 150.000 forintért) adott el. Egyéb reális ígéreteit Beust nem teljesítette.” Nyilván azért, mert úgy vélte, hogy az idealista Toman legrealisabb ígéretnek mégis csak a vasúti koncessziót tekintette.

Bár így a politikában a szlovének 67-ig nagy eredményre nem tekinthettek vissza, társadalmilag mégis meglehetősen megerősödtek. A szlovén intelligencia kezdte legyőzni a származása és nyelve miatti szégyenkezést, a nemzeti öntudatnak ezt az abszolút akadályát. A nemzeti öntudatnak feltétlenül szüksége van valami fényes történelmi hagyományra, ha a jelen nem lehet büszkeség tárgya, a szlovéneknek pedig ily

³² I. m. II. k. 56—57. l.

hagyományuk nem volt. Ez tett például a magyarságnál ily pszichológiai állapotot lehetetlenné. A magyar intelligencia tömege lehetett közönyös nemzetisége és nyelve iránt, de sohasem szegyenlette. Nemzeti szempontból rendkívül fontos volt például a szerbekre nézve a nemzeti epikai költészet, mely e társadalmilag teljesen tagozatlan népben az egyház mellett egyedüli támasza volt a nemzeti öntudatnak, sőt büszkeségnek. A fiktív történelmi hagyomány ugyanazt a szolgálatot teljesíti, mint a valóságon alapuló.³³ Hogy a románok valóban a rómaiaktól származnak-e, ami vajmi nehezen bizonyítható — de ugyan mennyivel könnyebben bizonyítható ez a franciáknál vagy spanyoloknál? —, gyakorlati szempontból teljesen mellékes, a fő az, hogy a tömeg hiszi. A gyakorlati tény, mellyel a politikusnak számolnia kell, a hit, nem pedig a történelmi valóság, mely csak a történészre nézve fontos.³⁴

A szlovéneknek azonban semmi néven nevezendő valóságos vagy fiktív történelmi hagyományuk nem volt, mely nemzeti öntudat alapja lehetett volna. E hiány a 40-es évektől a mai napig állandó motívuma a szlovén hazafias költészetnek.³⁵

Ugyancsak valami naiv vágyódás az „ősök, ősök, ti dicső

³³ Ez nyújtja pszichológiai magyarázatát a legrégebb időktől mai napig oly gyakori történelmi hamisításoknak. Ennek klasszikus példája a szlávoknál a köninginhofi (kralodvorski) kéziratos hamisítása, Vuk Karadžić, bár ő maga kíméletlen gorombasággal támadta azokat a közlöket, akik a szerb népkölteményeken önkényes változtatásokat tettek, szintén nem egészen ártatlan e részben és hazafias hamisításokat már őreá is bizonyítottak. Nálunk újabb emlékezetes volt a kuruc költészet esete és nagyon, valószínűnek látszik, hogy összes népköltészeti gyűjteményeink nagy kritikára szorulnak. Például a Kriza-féle gyűjtemény fölötté gyanúsak látszik.

³⁴ Ezért fontos a kritikai történelem mellett a néphagyomány ismerete. Minthogy pedig a tömeg nem Macaulay és Ranke művei alapján ismeri meg hazája történetét, hanem a népiskolai olvasókönyv és történelem alapján, az, aki egy idegen nép lélektanát akarja megismerni, elkerülhetetlennek fogja találni, hogy ezekkel meg ne ismerkedjék. Persze ez csak oly népekre nézve áll, melyek saját történelmüket tanulhatják iskoláikban, tehát az osztrák szlávokra nézve nem.

³⁵ A sok közül álljon itt Simon Jenko *Szlovén történelem* című versének prózai fordítása:

Keserű fájdalom fog el,
ha a hazára gondolok,
melyet a világ nem ismer.
senki nem tisztel.
A történelemben aranybetűkkel
vannak nemzetek nevei gyűjtve,
csak rólunk nincs szó.
sem régi, sem mai korból.

Ki emlékszik az ősökre,
kik e hitvány földben vannak eltemetve?
Szegény unoka lép csöndesen
a szegény ős sírján keresztül.
És ha nekünk út az óra,
fekete föld borít bennünket.
Ki fog utánunk kérdezni?
Ki fog velünk büszkélkedni?

Hogy mint pusztul nemzedék nemzedék után,
ez hazánk története,
melyet a világ nem ismer,
senki nem tisztel.

nagy ősök, ti földet rázó viharok” után érzik ki egy népszerű szlovén történelemből,³⁶ mint például:

„Mondják, hogy a szlovének *jámborok* és békességszeretők voltak. Ez nem igaz. Tévesen gondolkoznak, akik a jámbor szlovén népről beszélnek. Mert olvassuk, hogy a szlovének egy oly nagy várost, mint Ciliit, elpusztítottak. Ciliit a szlovének bejötte előtt püspöki székhely volt és az utolsó püspök, János, kénytelen volt Isztriába menekülni pogány őseink elől.”

„A németek és furlánok szörnyen megijedtek a szlovénektől. Nem múlt el év, hogy meg ne próbálták volna visszaszorítani a szlovéneket. De ez szomszédainknak vajmi gyengén sikerült. A felbőszült szlovének derekasan visszaverték őket, aztán pedig rajtukütköztek és raboltak mélyen Bajorországban és Észak-Olaszországban. A rablás ezidőben a harc szokásos módja volt.”

Ha a nemzeti öntudat mégis, bár lassan, kezdett a középosztályban is megerősödni, ennek oka nyilván abban keresendő, hogy a jobbágyfelszabadítás kezdte éreztetni hatását a parasztságnál. A parasztság, sematikus kifejezve, megszabadult ama kötelezettségtől, hogy egy idegen nemesi osztályt tartson el és ezáltal képes lett arra, hogy egy nemzeti középosztályt tartson el. Ez a szlovén renaissance gazdasági alapja. A német nemesi osztály gazdasági hanyatlása, akárcsak a Balti tartományokban, napjainkig tart a szlovén földön és nem egy régi nemesi kastélyban lakik ma szlovén paraszt. A nemesség anyagi hanyatlása elsősorban a papságot hozta közelebb a néphez, minthogy meggyengült az az erő, mely idáig visszatartotta ama nemzeti nyelv és öntudat ápolásától, melyhez az alsópapság születés által oly szorosan tartozott. Az olvasókörök (*čitalnice*) a maguk hazafias estélyeivel (cseh mintára rendezett *beseda*-k), énekkel, tánccal, szavalással, majd később az ugyancsak cseh mintára rendezett *tabor*-ok (monstre népgyűlések, hazafias szónoklatokkal, énekkel stb.) ugyan nagyban fokozták a nemzeti érzést és hozzászoktatták lassanként a német vagy elnémetesedett polgári osztályt ama gondolathoz, hogy a művelt társaság és a szlovén nyelv nem zárják ki egymást. Ezek azonban csupán szimptomák voltak, nem pedig végső okok, mint szlovén írók vélik. Ha a Gumpłowicz-féle ismert elv, hogy a falu népe kiszorítja a városét, a szlovénekre nézve Krajnán kívül máig sem vált be sehol, ennek oka a szlovének számbeli gyengeségén kívül az, hogy a szóbjázható városok: Klagenfurt, Pettau, Ciliit, Marburg, Görz, Trieszt a szlovén nyelvterület határán vannak és így a szlovén bevándorlást idegen bevándorlás ellensúlyozza. Csak Triesztben növekszik a szlovének percentuális száma.

³⁶ Pavel Poljanec: *Kratka zgodovina slovenskega naroda*. Maribor: Zadružna tiskarna 1912. 78 l.

A 67-es kiegyezést egy külpolitikai esemény, a porosz-osztrák háború készítette elő és egy másik külpolitikai esemény, a porosz-francia háború erősítette meg. Hogy a szlovének mily érzelmekkel fogadták e két eseményt, azt Vošnjak emlékiratai mutatják.³⁷ Az 1866. év eseményeinek leírását azzal kezdi, hogy ez az év szerencsétlen volt a szlovén politikára nézve, de sietve teszi hozzá, hogy nem a porosz-osztrák háború miatt. 1870-ről pedig így ír: Noha kívántuk Napóleonnak, aki provokálás nélkül támadta meg Ausztriát és Oroszországot, hogy legyőzessék, Poroszországnak pedig, hogy győzzön és megkapja az elsőbbséget Németországban és ezzel az osztrák államférfiakra nézve egy és mindenkorra megszűnjön a német ügyekbe avatkozás lehetősége. Végül azonban, mikor Poroszország oly váratlanul győztesen haladt előre, ebben nem nagy örömről volt szó, mert láttuk, hogy a porosz győzelem következménye német sovinizmus lesz Ausztriában. A szlovének általában így érezték. Az oroszok is örültek 1866-ban az osztrák, 1870-ben pedig a francia vereségnek, mert úgy érezték, hogy a krími háborúért meg vannak bosszulva, ellenben a német egységben nekik sem telt nagy örömről. A szlovénre nézve az olasz egység is veszteséget jelentett, mert Venetóban több ezer szlovén lakik, kik érzelmileg ma teljesen olaszok, *italianissimi*, mint a háború óta egy hivatalos osztrák jelentés mondja.

A szlovén belpolitikát 67 után főleg két párt küzdelme, a fiataloké és az öregeké jellemzi. Az utóbbiak Bleiweis köré csoportosultak és főleg Krajnában voltak erősek, a fiatalok Marburgban a *Slovenski Narod* (szlovén nemzet) című lap köré csoportosultak. Nehéz a pártküzdelemben elvi momentumokat találni. Ez szószerint, tudniillik úgy értendő, hogy tényleg voltak elvi különbségek, de ezeket csak közelebbi vizsgálat után lehet észrevenni. A személyi küzdelmeket Bleiweis egyeduralmi hajlamai okozták. Már félig elvi jelentőségű volt, hogy a fiatalok temperamentumosabbak voltak és nem helyeselték Bleiweis óvatosságát. Azt akarták, hogy a szlovének fenntartás nélkül csatlakozzanak a cseh politikához, holott Bleiweis helyes politikai érzéssel fogta fel a szlovén érdekek különbözőségét és ha e részben hibát követett el, az csak az volt, hogy nem lépett fel nagyobb nyomatékkal a külön szlovén érdekekért. Ellenben az igazi elvi különbség a két párt közt az volt, hogy a fiatalok liberális, szabadgondolkodó hajlamúak voltak, radikális nacionalista és antiklerikális velleitással, míg az öregek katolikus konzervatív nacionalisták vol-

³⁷ I. m. I. k. 195. 1. és II. k. 139. 1.

tak. E különbség azért konstatálható nehezen, mert amely nyíltan hangoztatták az öregek elveiket, ugyanannyira igyekeztek a fiatalok elveiket még maguk előtt is leplezni. Ebben annyira mentek, hogy a *Slovenski Narod* első száma, ahol a lap programját állapította meg, a 4. pontban síkraszáll nem csupán az egyházi dogmák, hanem az egyházi vagyonsérthetlensége mellett is. Ezzel azonban csak előre akarták a fegyvert az öregek kezéből kicsavarni, hogy ne vádolhassák őket liberalizmussal. E programmpont nem fogja megtéveszteni azt, aki a lapban csakhamar azt olvassa, hogy ne tárgyaljuk most az egyház kérdését, mert „azt hisszük, hogy nemzetiségünk sokkal nagyobb veszélyben forog, mint a katolicizmus”. Ez félénk hangon bár, de mégis azt jelenti, hogy a nemzetiség kérdése fontosabb a vallásénál. Az öregek azonban jól értették ezt a beszédet és nyíltan feleltek rá: „A kizárólagosan nemzeti Program pogány és ellenkezik a katolikus egyházzal.” A *Novice* egy cikkírója kijelentette, hogy a liberális szlovéntől jobban fél és jobban kerül, mint a németpárti szlovént, sőt a később alakult *Slovenec* szerint a németpárti azért jobb az ifjúszlovénél, mert a németpártiság és kereszténység nem zárják ki egymást, ellenben az ifjúszlovénység hitetlenséget jelent.³⁸ Hogy az öregek miért voltak ily nyíltak, a fiatalok pedig miért bujkáltak annyira, hogy még a fiatal név ellen is tiltakoztak, könnyen érthető. A szlovén nép máig is elsősorban katolikus, akkor pedig még inkább az volt. Szellemi vezetői annyira túlnyomóan egyháziak voltak, hogy még a szabadgondolkodás és liberalizmus első (óvatos) hirdetői is papok voltak. Amikor Bleiweisék kimondták, hogy első a vallás és gúnyolódva tették hozzá, hogy a halál után megszűnik a nemzetiség és mit sem használ vallás nélkül, ennek nyíltan senki sem mert ellentmondani, mert ezzel nyíltan ellenkező programmal a szlovén nép elé lépni ma is alig lehetne.³⁹ 48-ban, amikor az érzelmek általános kitörése és a tapasztalatlanság folytán nagyobb volt az őszinteség, az egyházi vagyonszekularizálása

³⁸ L. ezeket az idézeteket Dr. Longar cikkében *Bleiweisov Zbornik*-ban.

³⁹ E sorok írója nem tudja megítélni, hogy mennyiben áll az, amit előtte egy idősebb szlovén pap mondott, akinek könyvtára nélkül e tanulmány sohasem készülhetett volna el, hogy tudniillik a szlovéneknek van az összes szláv népek közül leggazdagabb egyházi folyóiratirodalomnak. A szlovén népköltészetben a katolicizmus oly benső formában jelentkezik, mint talán egy más népnél sem. E nép még a hadvezért is így képzelte el egy népdalban:

Radecki pa na konj' sedi
Pa rozenkranc v rokah drzi.

(Radetzky pedig lovon ül és rózsafüzért tart kezében.)

és a papok nötlensége is szóba került szlovén képviselő részéről — természetesen csak a parlamentben és nem otthon, a választók előtt. A Bach-korszakban is lappangott egyházellenesség, melyről oly katolikus érzelmű író, mint Grafenauer, is beismeri, hogy volt rá ok, mert a főpapság a hatalom szolgálatába állt, az alsópapság pedig egyes papok jogos kritizálását is azonnal az egyház elleni támadásnak minősítette és így túlérzékenységevel és általában minden kritika iránti türelmetlenségénél fogva ellentmondást keltett a világi intelligencia körében. Hogy ez az ellentét oly sokáig lappangott, annak oka továbbá a külső nyomás nagysága és a szlovének általános gyengesége is volt, mely két pártot nem bírt el. Mihelyt megpróbálták (1873), mindketten rosszul jártak és kénytelenek voltak újból egyesülni, az öregek elvei alapján. A helyzet körülbelül olyan volt, mint például Magyarországon a románoknál vagy a tótoknál, ahol a vallásin kívül sok mindenféle ellentét nem juthat a politikában kifejezésre, ugyancsak belső gyengeség miatt, mely minden erő koncentrációját teszi szükségessé. A 67-es kiegyezés döntő fordulatot jelent a Monarchia összes szlávjai számára. Nemcsak hogy szilárd, minden támadás ellen sokkal erősebbnek bizonyult közjogi formát nyert a néraet hegemonia Ausztriában és a magyar uralom Magyarországon, mint a szlávok eleinte képzelték, hanem a lengyelek kivételével valamennyien elvesztették vagy legalább is súlyosan megnehezítve látták reményüket, hogy meghódíthatják azokat a területeket, melyekre nyíltan vagy titokban igényt támasztottak. A rutének ketté voltak szakítva, a csehek végleg el voltak zárva a tótoktól, legrosszabbul jártak azonban a délszlávok. Ha egy népnek vesszük őket, mint ezt ők maguk teszik, ily súlyos közjogi komplikációt tényleg ritkán ismert a történelem, őket nem csupán Ausztria és Magyarország választja el, hanem ezeken belül sem élhetnek egységben. Horvátország, a szűkebb értelemben vett Magyarország horvátjai és szerbjei, az osztrák koronatarományok, melyek közül némelyekben, mint Dalmáciában és Krajnában többségben vannak, másokban, mint Karintiában és Stájerországban reménytelen kisebbségben, Dalmácia és Fiume labilis közjogi helyzete, ezek mind egymástól lényegesen különböző és elkülönített közjogi alakulatok. Ha még hozzávesszük, hogy ezidőben két önálló délszláv állam volt, Szerbia és Montenegro, és hogy a szerbek jelentékeny része élt Törökország különféle vilajeteiben és hogy Bosznia és Hercegovina okkupálása, illetve annektálása még újabb közjogi komplikációt okozott, ha továbbá a bolgár-szerb, a montenegrói-albán rivalitást szá-

mításba vesszük, nem is szólva az olasz és orosz érdekeltségről talán nem túlzás azt mondani, hogy a délszláv egységet csupán két eset teheti lehetővé: egy általános európai katasztrófa vagy egy általános európai testvériség. Pedig itt még nem említettük a nem közjogi természetű akadályokat, mint: belső kulturális és anyagi gyengeség, nyelvi akadályok, a vallás különbözősége, különféle történelmi fejlődés és ebből következő különféle társadalmi alakulat (a horvát társadalom épp oly kevésbé demokratikus tagozatú, mint például a magyar), különféle írásjegyek és a polgári osztály gyengesége vagy idegen volta. Egy szlovén közmondással élve, ilyen lisztből nem lehet kenyeret sütni. A délszlávok vezetőinek nagy része ma sincs tisztában ezekkel a nehézségekkel,⁴⁰ érthető tehát, hogy negyven év előtt, mikor tapasztalatok még nem tették világossá e helyzetet, még kevésbé voltak tisztában. 1871-ben Kvaternik, Starčević barátja és iskolatársa, ez a félig szélhámos, félig fantasztikus politikus, néhány száz paraszttal fegyvert fogott és halálával fizetett meg azért, mert azt hitte, hogy ez teljesen elegendő erő, hogy az osztrák-magyar hadsereget leverve, elszakítsa a Monarchiától Horvátországot. Ha Starčević e puccsban nem vett részt, annak egyáltalában nem az volt az oka, mintha tisztább Ítélete lett volna az erők realitásáról, hanem mert törvénytisztelete tartotta vissza tőle.⁴¹ A horvátok, mindenféle fantasztikus közjogi fikciók alapján, igyekeztek rávenni a szlovéneket, hogy jelentsék ki ők is a magyar koronához való tartozásukat, ezt azonban vonakodtak megtenni és a laibachi délszláv tanácskozás csupán a nyelvi és kulturális érdekek közösségére nézve hozott teljesen platói értékű határozatokat.⁴²

Az osztrák birodalmi politikában azonban nagyobb hatás-

⁴⁰ Egy horvát tanár beszélte e sorok írójának, hogy régebben buzgó starčević-ista volt és azt képzelte, hogy mihelyt a jogpárt többségre jut a saborban, automatikusan létrejön a Magyarországtól és Ausztriától teljesen független Horvátország. Csak akkor ébredt fel alkotmányos álmából, mikor látta, hogy a koalíció idejében a magyar ellenzék is többségre jutott és Magyarország mégsem szakadt el Ausztriától.

⁴¹ Hogy Starčević-ben magában is mily kevés józanság volt, azt eléggé mutatja, hogy salátát sohasem evett, mert zöld volt, a zöld szín pedig magyar szín, mely által a magyar trikolor a horvattól Különbözik. Akik Starčević egyéb nyilatkozatait ismerik, éppen nem fogják ezt hihetetlennek találni. Ez a férfi, aki egyébként fedhetetlen magánéletet élt és ha az elvhűség egy-magában elég volna a politikában, a legnagyobb politikus lett volna, mai napig is politikai ideálja a horvát alsóbb középosztálynak és diákságnak.

⁴² *Bleiweisov Zbornik*, 218—19. 1.

sal voltak a horvátoknál a csehek a szlovénekre. Ma már aligha akad sok szlovén politikus, aki utólag is helyeselné a cseh politika követését, illetve a szláv szolidaritásnak minden egyéb érdekek fölé helyezését. Vošnjak valószínűleg a szlovén közvélemény nevében beszél, mikor azt mondja: „A csehek nagyon derék nép, de szerencsétlen politikusok.”⁴³ Mikor a csehek 1867-ben a kiegyezés hatása alatt tüntetőleg mentek el moszkvai etnográfiai kiállításra, hol a cár a cseheket így szólította meg: „Különös becset tulajdonítunk az önök megjelenésének” és az összes osztrák szlávokhoz fordulva, nyomatékkal mondta: „Legyenek üdvözölve. Nagyon örvendek, hogy vérbeli testvéreinket szláv földön láthatom”,⁴⁴ e tüntetésnek talán lehetett valamelyes értelme a csehek részéről, akik nyíltan akarták kifejezni, hogy el akarnak szakadni Ausztriától. Ellenben a szlovének részéről súlyos politikai hiba volt egy olyan állam iránti szimpátiájuknak nyilvános kifejezést adni, mely legnagyobb s leghatalmasabb ellensége volt annak az államnak, melyben éltek és melytől elszakadni eszükbe sem jutott. Teljesen érthető, hogy amikor ezek után a stájer tartománygyűlésen a szlovének arról szónokoltak, hogy 48-ban a szlávok mentették meg Ausztriát, a németek zajosan kiáltották közbe: És Moszkvában ki volt? Ez a teljesen szentimentális politika csak szabad kezet adott Beustnak a szlávok ellen. Bleiweis természetesen nem ment Moszkvába, amit a fiatalok soha meg nem bocsátottak neki. Még végzetesebb hiba volt a cseh passzivitás követése. Nagy kérdés, hogy e politika magukra a csehekre nézve hasznos volt-e, hogy nem értek volna-e el többet, ha nem követték volna a magyar politikát, mely persze a magyarokra nézve helyesnek és sikeresnek bizonyult. Elfelejtették azonban, hogy *si duo faciunt idem, non est idem*. Egy pillantás Európa néprajzi térképére eléggé mutatja, hogy ekét nép földrajzi helyzete is teljesen különböző. A magyarság a német nyelvterülettel csak kis részben határos, ezen teljesen kívül eső, míg a csehek valóságos a németiségbe nyúló öböl, mely csak szűk szoroson át függ össze a szláv tengerrel. Egész Magyarországon nincs annyi német, mint Csehországban egy-, magában és míg nálunk a németek elszórt szigetek, melyek a legkedvezőbb konstelláció mellett sem hozhatók tartós kapcsolatba a német nyelvterülettel, Csehországban a németek túlnyomó részben egymással és a nagynémet nyelvterülettel szorosán összefüggő egészt képeznek. Érthető tehát, ha a németiség

⁴³ I. m. I. k. 237. l.

⁴⁴ Vošnjak i. m. I. k. 247. l.

a magyarságnak, egy nagyobb erőnek, tehetett oly koncessziókat egy erős megbízható szövetség nyerése reményében, aminőket a cseheknek, egy kisebb erőnek, annál kevésbé tehetett meg, mert bennük megbízható szövetségest nem várt, holott az általuk kívánt engedmények a németekre nézve nagyobb árt jelentettek volna, mint a 67-es kiegyezés. Vagyis, mint utólag világosan látható, a csehek, noha a magyaroknál gyengébbek voltak, ugyanazzal a fegyverrel nagyobb ellenállást akartak legyőzni, mint a magyarok. Hogy e harchoz szövetségeseket kerestek a szlovénekben, az érthető és természetes, hogy azonban a szlovének a nagybirtokosság által vezetett, történelmi jog alapján álló csehek győzelmétől hogy várhatták saját ügyük előmozdítását, az már nehezebben érthető.

A szlovén közvélemény nem tudta megérteni, hogy képviselői hogyan szavazhatták meg a dualizmust és hogy térhettek el a szláv szolidaritástól és a csehekkel és horvátokkal való szövetségtől. A *Novice* így ír: „Képviselőink szavazása mindenkit meglepett és szájról szájra jár a kérdés: Hogy lehet ez?” Egy másik lap élesen támadta a képviselőket, Bleiweist sem kímélve, mert a szavazáskor nem volt Bécsben: „Aki a nemzet vezére, viselje a vele járó kötelezettséget.” Nyilvánvaló, hogy a vasútügy titka csak lassan szivárgott ki és nem tűnhetett fel más színben a közvélemény előtt, mint hogy a kormány meg akarja törni a szláv szolidaritást, tehát ennek védelmére kell szorítani a képviselőket. Pedig akadtak mátr akkor, 1869-ben olyanok, akik rámutattak, hogy a cseheknek és lengyeleknek jó lehet a történelmi jog és a széleskörű tartományi autonómia, de a ruténekre és szlovénekre végzetes lehet. Általában, írta a *Doniovina* című lap, a szláv szolidaritás csak negatív, a szlávok csak abban egyeznek, hogy elégedetlenek a jelenlegi helyzettel, amint azonban pozitív dologra kerül a sor, kitűnik, hogy sem elvben, sem taktikában nem képesek megegyezni.⁴⁸ Ilyen hangok azonban csak az öregek részéről hallatszottak, míg a fiatalok olyféle szólalásokban tetszelegtek, hogy minden szlovén szívesebben lesz orosz, mint porosz. (*Slovenski Narod*, 1869.) Palacky, bár ekkor már távolról sem látta annyira veszedelmesnek az emberiségre nézve Oroszországot, mint 48-ban, visszautasította az ily pánszláv kozmopolitizmust és kijelentette, hogy ha a cseheknek mint nemzetnek meg kell szünniök, teljesen mindegy, akár németek, akár olaszok, magyarok vagy oroszok lesznek. A konzervatív szláv politika azonban, mely a német konzervatívok támogatá-

⁴⁸ E lapidézeteket 1. *Bleiweisov Zbornik*, 199. 1.

sára is számíthatott, őszinte szimpátiára talált Bleiweisnél. Itt is csak árnyalatbeli különbség választotta el a fiatalokat és öregeket. Mindketten szláv és katolikus irányban kerestek szövetségeseket, míg azonban a fiatalok a szlávtságot hangsúlyozták inkább, Bleiweisék a katolicizmust tekintették szilárdabb alapnak közös akcióra.

Ami 1848-tól kezdve Ausztriában történt, tulajdonképpen nem volt más, mint a polgárság harca a nemesség ellen a hatalomért. A polgárság német volt és a jobbágyfelszabadítás által hatalmában megfogyatkozott nemességgel szemben egyre határozottabban túlsúlyba került. A nemzetiségi politika súlypontja a középosztályban van. Ennek hiányán a szlávok nem segíthettek azzal, hogy elveik részbeni feladásával megnyerték a nemességet és papságot. Egy pillanatra úgy látszott, mintha a Hohemvart-féle minisztériummal sikerült volna győzniök, ez azonban a feudalizmus utolsó erőfeszítése volt. E minisztérium megmutatta a központi érdekek (dinasztia és hadsereg) képviselőinek, hogy ez a föderalizmus nem nyugalmi állapot, hanem kezdődő bomlási processzus lenne. Kielégíteni pedig a szlávokat sem elégítette ki. Különösen a szlovéneknek volt okuk az elégedetlenségre. Sorra jöttek nemzeti és személyi kívánságaikkal a cseh miniszterekhez, akik olyanfeleképpen érezték magukat, mint akiről híre terjed, hogy nagy örökségre tett szert és a szegény rokonság megrohanja. Mint Vošnjak elkeseredetten írja: „Sokat, nagyon sokat vártunk a Hohenwart-kormánytól és majd semmit sem kaptunk. Azaz valamit mégis kaptunk: Schäffle hatalomrajutása után csakhamar elrendelte, hogy a postai nyomtatványokat két nyelven kell nyomtatni, tehát német-szlovén szöveggel is. Ellenben a szláv Habientineknek és Jifečeknek egy árva szót sem köszönhetünk, noha nem mulasztottuk el az összes minisztereket személyesen informálni céljainkról és kívánságainkról”. Különösen Jifeček-től vártak sokat, „kiről tudtuk, hogy Šafarik veje és testtel-lélekkal cseh”. Vošnjak igyekszik nekik igazságot szolgáltatni, hogy elég dolguk volt a cseh kívánságok megvalósításával, kivált a cseh egyetemmel. Elmondja, hogy a két cseh miniszter előszobája tömve volt emberekkel, kik mind kértek valamit és a cseh nyelven kívül más beszédet alig lehetett hallani. Természetesen a szlovéneket is fogadták, biztatták őket, hogy ügyükben majd informálódni fognak, de annyira naivak mégsem voltak, hogy ne tudták volna, hogy ez mit jelent, „ő is csak a csehekkal gondolt, kiknek hú fia volt”, igazolja Habientineket.⁴⁶ A cseh miniszterek helyzete nem is

⁴⁶ I. m. 160—63. 1.

volt könnyű, sem irigylésreméltó. Még a csehek számára sem volt meg az egyetem és már jöttek a szlovének a laibachi egyetemmel és ezerféle más kívánságokkal, melyek mind újabb összeütközési pontot és fokozott ellenállást jelentettek a németek részéről, egyben pedig a kormánynak újabb munkát és pénzügyi nehézségeket okoztak. Nem lehet másként mondani, mint hogy a csehek úgy érezték, hogy a szlovének kompromittálják őket. A birodalmi egység őreinek pedig számolniuk kellett azzal, hogy mire vezet majd, ha Ausztria összes népei sorra jönnek a maguk soha véget nem érő nemzeti kívánságaikkal. Ez a perspektíva aggodalommal töltötte el őket a Monarchia jövője iránt és ezzel a Hohenwart-minisztérium sorsa el volt döntve. A föderális kormány bukása után első dolog volt a birodalmi egység védelméül megszüntetni az addigi osztrák parlamenti választási rendszert, tudniillik hogy a tartománygyűlés delegálja a képviselőket és helyette a direkt választás rendszerét behozni. A szlovének cseh mintára még ezt is elleneztek, noha tudták, hogy ez rájuk nézve csak jót hozhat, mert mostanig Krajnán kívül mindenütt kisebbségben voltak a tartománygyűléseken és semmiféle ingerenciájuk sem lehetett a delegálandó képviselőket illetően. A választáson a szlovének mindössze nyolc helyet nyertek, kik a Hohenwart-féle föderális pártba léptek be. Maga Hohenwart és még néhány föderalista német szlovén kerületekből kerültek a parlamentbe. Lončarnak teljesen igaza van, amikor megállapítja, hogy „a tartományi autonómia a nagybirtok uralmának politikai kifejezője” és hogy a szlovének csak látszólag harcoltak a németek ellen, „a valóságban a szlovén paraszt a hatalmas cseh és lengyel mágnásért harcolt, ki csak annyiban volt szláv, amennyiben ez rendi érdekeinek használt”.⁴⁷ Akarva, nem akarva, ide vezetett Bleiweis politikája, mely ellen csak akkor lehetett nyíltan fellépni, amikor a szlovén középosztály annyira megerősödött, hogy a városokat és mezővárosokat elhódította a németektől és mikor a világi intelligencia kezdett jelentőségre jutni az egyházzal szemben. Ekkor lehettek csak a fiatalok nyíltan liberálisok.

⁴⁷ *Bleiweisov Zbornik*, 231. 1.